

SKUP 2008 – 34

Prosjekt:	Krigen i regjeringen
Medarbeider:	Robert Gjerde
Publikasjon:	Aftenposten
Publisert:	Mars 2008
Medium:	Avis
Tema:	Politikk

Krigen i Regjeringen

1) Innledning

Bondevik II-regjeringen sto høsten 2002 og våren 2003 foran den kanskje vanskeligste beslutningen en norsk regjering har stått overfor siden andre verdenskrig: Skulle Norge støtte en USA-ledet krig mot Saddam Husseins Irak? Hva hvis ikke FNs Sikkerhetsråd greide å samle seg om et enstemmig vedtak - kunne Norge si nei til sin viktigste allierte, USA? Og kunne Norge si nei hvis Sikkerhetsrådet sa ja? Og hvordan skulle *det* begrunnes rent folkerettslig?

Underveis i prosessen - frem til krigsutbruddet - kunne man mer enn ane at statsminister Kjell Magne Bondevik (KrF) helte mot å være enig med kirken og folkeopinionen som var kritisk til en invasjon, mens utenriksminister Jan Petersen (H) ved nesten hver anledning så ut til å være mest opptatt av å ta vare Norges gode forhold til USA.

Regjeringens egen fremstilling av prosessen har vært at Regjeringen sto samlet stort sett hele veien. Man fulgte FN-sporet, som betydde at kun et enstemmig vedtak i FNs Sikkerhetsråd om gå til krig mot Irak kunne få Norge til å si ja til krigen. Det var den offisielle versjonen. Bortsett fra at Bondevik og Petersen vektla ulike hensyn i sine offentlige uttalelser om en mulig krig, så var det svært lite offentlighet rundt prosessene internt i Regjeringen frem til krigsutbruddet. Og *etter* invasjonen var journalistene og redaksjonene naturlig nok mer opptatt av krigen og dens gang, enn av den politiske andedammen forut for krigen her hjemme. Den virket å være overlatt til historikerne.

Journalist Ole Berthelsen bok "En frelser, en prest og en satan" i april 2005 representerte dog et viktig unntak. Berthelsen avdekket bl.a. at statsminister Kjell Magne Bondeviks kristne tro trolig bidro til at president George W. Bush lettere aksepterte Norges nei. Men Berthelsens bok er nok også preget av at de sentrale aktørene ikke var villig til å dele mye informasjon med offentligheten så kort tid etter begivenhetene, noe jeg kommer nærmere tilbake til i punkt 5d.

Norge sa nei til å delta i det USA-ledede angrepet på Irak 20. mars 2003. Men hva skjedde internt i Regjeringen forut for Regjeringens beslutning av 10. mars om å si nei til president George W. Bush?

2) Hvor og når publisert

I Aftenposten 19. mars og 25. mars 2008.

3) Redaksjonen og redaksjonens adresse:

Aftenposten
Politisk redaksjon
Postboks 1
0051 Oslo

4) Journalistens adresse

Robert Gjerde, tlf 91164212, robert.gjerde@aftenposten.no
Postadresse, som redaksjonens adresse.

5) Redegjørelse for arbeidet

a) Når og hvordan kom arbeidet i gang?

Jeg var nysgjerrig på hva som egentlig skjedde i Regjeringen i denne vanskelige saken, og ble tidlig pirret av en uttalelse fra en som sto utenriksminister Jan Petersen nært. Vedkommende sa til meg at det var store uenigheter innad i Regjeringen, men at det neppe ville komme for en dag før politikerne skrev sine memoarer.

Vel, statsminister Kjell Magne Bondevik var ikke til mye hjelp med sin memoarbok "Et liv i spenning" i 2006. Bondevik farer med harelabb over den mest dramatiske saken i hele sin politiske karriere. På pressekonferansen for boken vedgikk Bondevik at begivenhetene sto ham for nær i tid.

I forbindelse med at 5-årsdagen (20. mars 2008) for krigsutbruddet nærmet seg, var det noen i redaksjonen som foreslo at vi burde planlegge reportasje. Jeg tenkte da at kanskje var det *nå* gått såpass med tid, at det var mulig for sentrale aktører å åpne lukene. Min nyhetsredaktør tente sporenstreks på ideen.

Jeg hadde på dette tidspunktet åtte uker på meg til den første reportasjen skulle på trykk. Det ble nemlig allerede da bestemt at saken skulle på trykk onsdag 19. mars, dagen før skjærtorsdag. Dette skulle - hvis det ble bra nok - være bunnplanken i avisen som skulle leses gjennom hele den avisfrie påsken.

b) Hva var den sentrale problemstilling ved starten av prosjektet?

Ved starten av prosjektet var problemstillingen enkel og generell, og slik jeg allerede har antydnet:

Hva skjedde egentlig internt i Regjeringen forut for denne dramatiske avgjørelsen? Var Regjeringen så samkjørt som mediebildet tilsynelatende hadde gitt inntrykk av - til tross for Bondeviks og Petersens noe ulike måter å kommentere saken på?

c) Ble problemstillingen endret underveis?

Etter relativt kort tid ble problemstillingen utvidet. Jeg fikk raskt flere antydninger om at Statsministerens kontor (SMK) og embetsverket i UD i flere dager før krigsutbruddet var dypt uenig om hvordan Norges standpunkt til krigen skulle forankres i internasjonal lov - i folkeretten. Et annet spor ble også ganske raskt interessant å følge opp: Utenriksminister Jan Petersen møtte angivelig sine argeste kritikere underveis i prosessen i *egget parti*, og ikke hos regjeringskollegene i Venstre og KrF.

To problemstillinger jobbet jeg systematisk med de siste fire-fem ukene:

Var det riktig at statsminister Kjell Magne Bondevik overstyrte UD?

Var Høyres statsråder splittet i synet på krigen?

d) Beskrivelse av organiseringen av arbeidet, metodebruk, kildebruk mv.

Jeg fikk god tid til dette arbeidet, men var også helt alene. Det var derfor helt avgjørende for fremdrift og kvalitetssikring av arbeidet at jeg hadde et ukentlig møte med nyhetsredaktør og avdelingsleder, der jeg la frem det jeg hadde og fikk råd om hva som burde gjøres videre. Hva som burde dobbelsjekkes, og hva vi etter hvert kunne legge til grunn.

Jeg startet arbeidet med å kontakte de sentrale statsrådene i de tre regjeringspartiene. Og jeg fikk ganske raskt klar beskjed: Ingen ville la seg intervju, bortsett fra én. Men vedkommende forlangte å være anonym.

Dette syntes jeg var pussig. Som politisk journalist har man få problemer med tilgang på kilder. Snakker ikke folk *on the record*, så snakker i alle fall mange av dem *off the record*. Den avvisende holdningen gjorde at jeg egentlig bare ble mer nysgjerrig.

Statsrådene begrunnet sitt standpunkt med at mye av diskusjonen om denne saken i Regjeringen var lagt til regjeringskonferanser og - når det gjaldt som mest - til Regjeringens sikkerhetsutvalg, som foruten partilederne besto av forsvarsminister, finansminister og justisminister pluss noen få håndplukkede embetsmenn som kunne variere fra møte til møte. Innholdet i diskusjonene i dette utvalget er strengt hemmelig. "Dokumenter til" og "referater fra" disse møtene, og fra regjeringskonferanser, er unntatt offentlighet, og oversendes Riksarkivet når en regjering går av. Protokollene har normalt en sperrefrist på 25 år.

Jeg startet derfor arbeidet med å kartlegge personene som fem-seks år tidligere sto nær de sentrale aktørene. Jeg identifiserte 9 personer som jobbet tett med hovedfigurene. Tre sa kategorisk nei til å snakke med meg. Seks personer sa ja. Alle forlangte anonymitet.

Den historien vi kunne presentere onsdag 19. mars (dagen før skjærtorsdag) og 25. mars (dagen etter 2. påskedag) er dermed i sin helhet basert på anonyme kilder, selv om mange med kunnskap om personkretsen rundt sentrale personer i Bondevik II-regjeringen og innsikt i politiske prosesser sikkert mener de kan identifisere flere som har gitt sine anonyme bidrag.

En slik bruk av muntlige kilder representerte et stort dilemma. Mest fordi skjulte kilder gjør det vanskelig for andre å etterprøve påstander og konklusjoner som kommer på trykk. Jeg var nær ved å droppe hele prosjektet, men ble overtalt av nyhetsredaktør til likevel å fullføre. Men jeg hadde da ingen annen mulighet enn å akseptere kravet om anonymitet.

Men når det er sagt: Løfte om anonymitet ga et vell av informasjon. For noen av kildene var det nesten som om de hadde sittet og ventet på at noen skulle spørre dem om Irak-krigen. De hadde vært gjennom intense uker og måneder der intet mindre enn Norges ja eller nei til en krig lå i potten - og så var ingen interessert?

Min enkle, men likevel effektive - vil jeg påstå - fremgangsmåte for å redusere muligheten for å få en feilaktig oppfatning av hendelsene var å la kildene gi *sin* versjon av samme uttalelse/møte/hendelse fra *sine* ståsteder. Dette måtte jeg gjøre opp igjen, og opp igjen. Så snart en ny og interessant opplysning forelå, måtte jeg gå nye runder med andre kilder for å sjekke om opplysningen stemte, eller måtte korrigeres noe.

Etter innledende samtaler med personene som jobbet nært hovedpersonene, og som altså ga svært mye informasjon, gjorde jeg nye fremstøt mot de sentrale statsrådene. De var fortsatt avvisende, men jeg lokket med at jeg satt på svært interessant informasjon som jeg gjerne ville høre deres synspunkter på. De fleste sa da ja til å treffe meg, for å gi sin versjon.

Det må dog nevnes at to statsråder under hele prosessen nektet enhver samtale med meg fordi det var "for tidlig". Jeg kan av naturlige årsaker ikke oppgi hvem det var.

Også med de sentrale personene som *ville* snakke med meg måtte jeg gå flere runder, for å kvalitetssikre nye opplysninger som stadig kom på bordet. Arbeidet var derfor svært tidkrevende, og det gikk innimellom svært sakte fremover.

Mine kilder var en blanding av det jeg vil kalle førstehånds- og andrehåndskilder. Enkelte var noen ganger førstehåndskilder, mens de andre ganger var andrehåndskilder. En førstehåndskilde forteller om *egne holdninger, uttalelser og opplevelser*, og innehar naturlig nok atskillig innsikt og kompetanse vedrørende de opplysningene som gis. En andrehåndskilde beretter om observasjoner og opplevelser av *andre personer uttalelser*, og har derfor en redusert innsikt og kompetanse sammenlignet med en førstehåndskilde.

Jeg prøvde videre i arbeidet å skille mellom verdistandpunkter og berettende utsagn. Et verdistandpunkt er hverken sant eller falskt, men en subjektiv oppfatning av en situasjon, en uttalelse el. l. Slike

standpunkter inviterer til skepsis og må kryssjekkes nøye. Berettende utsagn er mer nøytrale observasjoner av faktiske hendelser eller gjengivelse av uttalelser. Det vil ofte være glidende overganger mellom et verdistandpunkt og et mer berettende utsagn.

Jeg er som politisk journalist godt vant til å håndtere anonyme kilder. For eksempel har jeg erfart hvordan et løfte om anonymitet har fått enkelte kilder til å ta sterkere i enn det er grunnlag for, bl.a. fordi kilden slipper å stå til ansvar for mulige feil i fremstillingen. I denne spesielle saken kan også kildene lett mistenkes for å ha et behov for få frem *sin* versjon på bekostning av andres. Deres atferd i en så spesiell og vanskelig sak kan lett få betydning for vurderingen av deres ettermæle som politikere.

Det var derfor viktig å kryssjekke opplysninger så langt det lot seg gjøre.

Jeg har prøvd å gå nærmere inn på ulike stadier i prosessen med dette arbeidet, for å vise fremdriften i arbeidet. Men jeg har endt opp med å utelate dette i metoderapporten. Jeg har hele tiden følt at hvis jeg nevner det og det, så står jeg i fare for å røpe kilder. Antall kilder i en sak om en regjerings indre liv er naturlig nok få i antall, og derfor lette å identifisere for de involverte.

Jeg har i ett tilfelle, under arbeidet med metoderapporten, kontaktet en kilde og spurt om det var greit om jeg nevnte en konkret hendelse som vedkommende var involvert i. Vedkommende svarte kontant nei. Av hensynet til kildevernet har jeg derfor valgt å la være.

Det er mulig enkelte mener det svekker en metoderapport, men i denne spesielle saken mener jeg at jeg ikke har noe annet valg, dessverre.

6) Funn

Våre artikler avslørte en regjering som var langt mer splittet enn det som var kjent tidligere. Vi avslørte at Høyre - i regjering - var dypt splittet i synet på en eventuell krig. Vi dokumenterte hvordan statsministeren slet - først med sitt eget standpunkt, og deretter med å samle støtte i Regjeringen for sitt standpunkt. Vi kunne fortelle om en statsminister som rett før krigen brøt ut sto i en maktkamp med embetsverket i UD om den folkerettslige forankringen av Regjeringens endelige standpunkt. Vi avdekket av utenriksministeren holdt nesten hele Regjeringen på pinebenken helt frem til 10 dager før krigen med å avsløre sitt endelige standpunkt. Og vi kunne berette om den sentrale rollen som leder i utenrikskomiteen, Thorbjørn Jagland, spilte for at Regjeringen - og Norge - fremsto relativt samlet utad.

Samtidig synes jeg det er viktig å minne om at dette ikke er ment å fremstå som "sannheter". Etter hvert som tiden går og kildene trolig velger å være mer åpne om det som skjedde, vil opplysningene bli flere og nyansene klarere.

Beslutningsprosessen i Bondevik II-regjeringen om denne saken er nå en del av vår historie. Og historien blir aldri fullstendig.

Men i all beskjedenhet mener jeg at vi har bidratt å kaste lys over helt sentrale politiske prosesser i nær fortid.

7) Hvor mye arbeidstid og eventuell fritid er brukt på prosjektet?

Jeg jobbet stort sett kun med denne saken i åtte uker. Oppsatte kvelds- og helgevakter i politisk redaksjon i denne perioden ble dog gjennomført på vanlig måte. Det var også noen få dagsaktuelle saker som jeg ble satt til å dekke. Men jeg fikk i stor grad bruke mesteparten av arbeidstiden til dette arbeidet. En del fritid ble også brukt til dette. Slike prosjekter spiser en opp, og man glemmer fort å skille mellom arbeidstid og fritid.

8) Spesielle erfaringer

a) Jeg var i utgangspunktet forberedt på "å bli ført bak lyset" av enkelte aktører. Ikke nødvendigvis bevisst. Men fordi saken dreide som "krig og fred" og der inntrykkene nok sto i fare for å bli filtrert gjennom egne holdninger og ideologisk ståsted, var det en åpenbar fare.

Slike saker kan gi enhver behov for å overdrive egen betydning, eller fargelegge en situasjon unødige sterkt.

Min opplevelse var at jeg faktisk ikke ble utsatt for dette. Jeg opplevde nyanser, at folk naturlig nok vektla hendelser ulikt, men aldri helt motsatte synspunkter. Det var en oppløftende erfaring.

b) Det ble tidlig bestemt at hovedreportasjen som skulle på trykk 19. mars, skulle være en feature-sak, i historisk presens. Hovedsaken skulle først og fremst være en leseopplevelse - "gjennom hele påsken!" - og ikke presenteres som en nyhetssak. Jeg var helt fortrolig med dette valget, selv om det førte til svært mye ekstraarbeid. Spesielt når man skal "inn i hodene" på aktørene, beskrive hva man tenkte der og da, så fordrer det en del tidsbruk. Samtidig førte formen og valget av historisk presens som fortellergrep til at vi måtte gi avkall på en del dokumentasjon, som ville ha vært naturlig å ha med i en nøktern nyhetsartikkel. Det var en erfaring jeg gjorde meg først underveis.

Valget av fortellergrep blir således delvis bestemmende for hvilke opplysninger man kan bringe til torgs. F. eks. ville jeg nok i en vanlig nyhetssak valgt å sitere anonymt fra kilder som vurderte hva som skjedde fem år tilbake tid, og slik underbygget mine "funn".

Men det ville ikke fungert med fortellergrepet som ble valgt, og som jeg måtte være tro mot. Et fortellergrep som - etter min mening - likevel ga mer nærhet og identifikasjon til hendelsene enn det en ordinær nyhetspresentasjon ville ha gitt.

Oslo 19. januar

Robert Gjerde